

ADAM WRÓBEL

Uczelnia Łazarzkiego

GŁOSA DO WYROKU
SĄDU ADMINISTRACYJNEGO W WARSZAWIE
Z 9 LISTOPADA 2012 R., SYGN. II AKA 283/12*

1. Przepis art. 158 § 2 k.k. nie może pozostawać w zbiegu z przepisem art. 156 § 1 k.k. z uwagi na stronę podmiotową przestępstw penalizowanych tymi przepisami.

2. Dla przyjęcia umyślności sprawcy kierowniczego nie mają znaczenia ustalenia w zakresie strony podmiotowej przestępstwa popełnionego przez bezpośredniego sprawcę.

Sąd Apelacyjny w judykacie będącym przedmiotem głosowania podejmuje ważką kwestię zbiegu przepisów art. 158 § 2 k.k. oraz art. 156 § 1 k.k.¹, wskazując w tym kontekście, że „ciężki uszczerbek na zdrowiu należący do znamion przedmiotowych przestępstwa z art. 158 § 2 k.k. objęty jest nieumyślnością, natomiast spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, o którym mowa w art. 156 § 1 k.k., jest przestępstwem umyślnym. Skoro więc strony podmiotowe przestępstw penalizowanych omawianymi przepisami wykluczają się nawzajem, jeden czyn nie może jednocześnie być przestępstwem z art. 158 § 2 k.k. i z art. 156 § 1 k.k.”.

Należy się zgodzić z przytoczonym poglądem Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Sympliczując, ustawodawca w art. 158 § 2 k.k. określił umyślne przestępstwo bójki lub pobicia z nieumyślnym następstwem w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W perspektywie strony podmiotowej tegoż przestępstwa zachodzi kombinacja umyślności w zakresie tzw. czynności wyjściowych sprawcy (udział w bójce lub pobiciu), a nieumyślności obejmującej następstwo tychże czynności

* Opublikowano: [orzeczenia.waw.sa.gov.pl/content/\\$N/15450000001006_II_AKa_000283_2012_Uz_2012-11-09_001](http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/content/$N/15450000001006_II_AKa_000283_2012_Uz_2012-11-09_001).

¹ Art. 158 § 2: Jeżeli następstwem bójki lub pobicia jest ciężki uszczerbek na zdrowiu człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Art. 156. § 1: Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

1) pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,

2) innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu człowieka²; jako że sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, którą ustawa uzależnia od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli następstwo to przewidywał albo mógł przewidzieć (art. 9 § 3 k.k.); innymi słowy, następstwo to po stronie podmiotowej charakteryzuje się lekkomyślnością bądź niedbalstwem — czyli *in genere* nieumyślnością. Przypadek ten ukazuje przykład przestępstwa z „winy mieszanej” — jest to jednakże wyłącznie rozróżnienie o znaczeniu teoretycznym, nie zaś legalnym³. Prawodawca polski nie przewidział bowiem konstrukcji przestępstwa z „winy mieszanej”. W przypadku takim umyślność wyjściowych czynności sprawcy niejako transponuje się na nieumyślność następstw. Jak słusznie wskazuje się w judykaturze, „skoro czyn zabroniony kwalifikowany przez następstwo zachodzi wtedy, gdy zostaną zrealizowane wszystkie znamiona typu podstawowego, to nadal uznać należy, że o charakterze przestępstwa kwalifikowanego przez następstwo decyduje charakter przestępstwa podstawowego”⁴. Podobnie zakładał W. Wolter, wychodząc z założenia, że wywołanie umyślnym przestępstwem podstawowym nieumyślnego następstwa tegoż jest pod względem konsekwencji traktowane w całej pełni tak jak przestępstwo umyślne⁵.

Także przestępstwo spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, stypizowane w art. 156 § 1 k.k., należy do przestępstw umyślnych — w przeciwieństwie do jego nieumyślnej formy zawartej w art. 156 § 2 k.k.⁶

Zatem trafnie orzekł Sąd Apelacyjny w głosowanym wyroku, że „przepis art. 158 § 2 k.k. nie może pozostawać w zbiegu z przepisem art. 156 § 1 k.k. z uwagi na stronę podmiotową przestępstw penalizowanych tymi przepisami”. W przypadku takim nie dochodzi *de facto* do realnego zbiegu (rzeczywistego, właściwego) przepisów, lecz *in abstracto* do ich zbiegu pozornego (zwanego inaczej pomijalnym czy niewłaściwym)⁷. Słusznie wskazuje się w tym przypadku

² Por. B. Michalski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117–221*, red. A. Wąsek, R. Zawłocki, Warszawa 2010, s. 418.

³ Por. K. Daszkiewicz, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Rozdział XIX Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 376.

⁴ Postanowienie SN z 28 lipca 2010 r., II KK 27109, „Prokuratura i Prawo”, dodatek „Orzecznictwo” 2011, nr 1, poz. 2; por. postanowienie SN z 15 października 1970 r., VI KZP 49/70, OSNPG 1970, nr 11–12, poz. 144 oraz wyrok SN z 30 sierpnia 1972 r., I KR 121/72, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 3, s. 347.

⁵ W. Wolter, [w:] I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 54–55; autor ten argumentuje, że „na umocnienie tego stanowiska można przytoczyć, że zaliczenie takiego przestępstwa do kategorii przestępstw nieumyślnych (a trzeciej możliwości nie ma) usuwałoby w cień wyjściowe podstawowe przestępstwo umyślne, mimo że właśnie przez przestępstwo umyślne sprawca wszedł w sferę groźną dla możliwego następstwa”; *ibidem*, s. 55.

⁶ Ponieważ jak określa art. 8 k.k.: występki można bowiem popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi.

⁷ Pozorny zbieg przepisów jest konstrukcją budzącą kontrowersje w doktrynie. Dla przykładu — jak podaje R.A. Stefański — określenie pozorny (pomijalny) zbieg przepisów, „z punktu widzenia logicznego — jest błędne, bowiem nie ma żadnego zbiegu”; R.A. Stefański, *Prawo karne materialne*.

w literaturze przedmiotu, że generalnie w przypadku takiego zbiegu wyłącznie pozornie wydaje się, że zachodzi zbieg przepisów, gdyż rzeczywiście między tymi przepisami następuje relacja wykluczenia⁸.

W przypadku rozważanego, pozornego zbiegu przepisów art. 158 § 2 i 156 § 1 k.k. należy wskazać na zasadę *lex specialis derogat legi generali*. Zasada ta działa tutaj w ten sposób, że z mocy prawa następuje wyłączenie przepisu ogólnego (art. 156 § 1 k.k.) przez przepis w stosunku do niego szczególny (art. 158 § 2 k.k.), który to przepis szczególny prócz dodatkowych elementów zawiera także całość znamion przepisu ogólnego. Specjalizacja ta dotyczy w tym przypadku znamion należących do strony przedmiotowej, a konkretnie do tzw. czynności wyjściowych sprawcy, czyli udziału w bójce lub pobiciu (skutkującym w efekcie ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu). Reasumując, między przepisem o charakterze ogólnym a przepisem o charakterze szczególnym zachodzi stosunek podporządkowania, w którym zastosowanie znajduje zasada specjalności, redukując wielość prawnokarnych ocen⁹. Zgodnie z regułami logiki, a konkretnie dziedziną ontologii mnogości¹⁰, całość elementów przestępstwa, należąca do zbioru znamion czynu określonego w art. 156 § 1 k.k., zawiera się w zbiorze znamion czynu określonego w art. 158 § 2 k.k., będąc niejako przezeń, abstrakcyjnie, wchłonięta.

Sąd w glosowanym wyroku podjął także kwestię zależności zaszłości psychicznych po stronie sprawcy bezpośredniego w stosunku do takichże zaszłości po stronie sprawcy kierowniczego. Wyraził w tym przypadku pogląd, że „dla przyjęcia umyślności sprawcy kierowniczego nie mają znaczenia ustalenia w zakresie strony podmiotowej przestępstwa popełnionego przez bezpośredniego sprawcę”.

Sprawstwo kierownicze jest rodzajem sprawstwa, w którego przypadku „wypełnienie znamion czynu zabronionego przez bezpośredniego wykonawcę stanowi konieczny warunek dokonania sprawstwa kierowniczego”¹¹. Istota tego sprawstwa sprowadza się do sterowania — przez sprawcę kierowniczego — za-

Część ogólna, Warszawa 2008, s. 218. L. Gardocki zaś w przypadku pozornego zbiegu przepisów wskazuje, że „zbiegu przepisów nie ma oczywiście wtedy, gdy czyn narusza tylko jeden przepis karny. Przypadki, kiedy zbieg przepisów ustawy nie zachodzi, mogą mieć jednak również charakter bardziej skomplikowany, tzn. nie jest to oczywiste na pierwszy rzut oka, lecz dla wyciągnięcia takiego wniosku (tzn. wniosku, że mamy do czynienia z pozornym zbiegiem przepisów ustawy) konieczne jest posłużenie się pewnymi regułami wyłączenia zbiegu przepisów”; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2002, s. 148.

⁸ J. Raglewski, *Wybrane zagadnienia zbiegu przepisów w prawie wykroczeń*, „e-Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, nr 1, s. 147.

⁹ A. Spotowski, *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976, s. 67, 74–76 i 88.

¹⁰ O czym szerzej E. Nieznański, *Logika*, Warszawa 2006, s. 15–23

¹¹ Wyrok SA w Katowicach z 29 kwietnia 2009 r., II AKa 405/08, „Prokuratura i Prawo”, dodatek „Orzecznictwo” 2010, nr 3, poz. 23.

chowaniem innej osoby (sprawcy kierowanego)¹². Sprawca kierowniczy nie realizuje zatem czynu zabronionego w sposób samodzielny¹³.

W stosunku do relacji psychicznej sprawcy kierowniczego przestępstwa, wszelkie ustalenia dotyczące strony podmiotowej tegoż przestępstwa, popełnionego bezpośrednio przez sprawcę kierowanego, są prawnie irrelevantne, w jego przypadku bowiem:

- elementy dotyczące psychicznej relacji sprawcy kierowniczego w stosunku do tego przestępstwa, a
 - elementy dotyczące psychicznej relacji sprawcy kierowanego w stosunku do tego przestępstwa, pozostają względem siebie autonomiczne¹⁴.
- Słusznie wskazuje w tym kontekście J. Giezek, że

przy takim ujęciu staje się wręcz oczywiste, że na odpowiedzialność sprawcy kierowniczego nie ma wpływu, czy bezpośredni wykonawca działał umyślnie, czy nieumyślnie, tak jak bez znaczenia jest również, czy poniesie on odpowiedzialność, czy też ze względu na okoliczności związane z jego osobą, zostanie ona wykluczona. Jedynym elementem prawnokarnie relewantnym w zachowaniu bezpośredniego wykonawcy jest obiektywne (czysto przedmiotowe) wypełnienie znamion czynu zabronionego objętego zamiarem sprawcy kierowniczego¹⁵.

Również P. Kardas zauważa trafnie, że „przyjęcie umyślnego lub nieumyślnego popełnienia czynu zabronionego przez sprawcę kierowniczego jest całko-

¹² W judykaturze podaje się, że istota sprawstwa kierowniczego: a) polega na tym, że „osoba kierująca realizacją przez inną osobę czynu zabronionego znajduje się w takiej sytuacji, w której ma rzeczywistą możliwość faktycznego panowania nad rozwojem i przebiegiem bezprawnej akcji. Istotnym elementem tego panowania jest to, że od decyzji osoby kierującej popełnieniem przez inną osobę czynu zabronionego zależy rozpoczęcie i prowadzenie, a ewentualnie także zmiana lub nawet przerwanie całej bezprawnej akcji”; wyrok SN z 30 maja 1975 r., Rw 204/75, OSNKW 1975, nr 8, poz. 115; b) „sprowadza się do sterowania zachowaniem innej osoby, a sprawca kierowniczy »czerpie swój sens z dokonania czynu zabronionego przez bezpośredniego wykonawcę« i bywa, że wprost posługuje się tą osobą jako narzędziem w dokonaniu przestępstwa. Istota sprawstwa polecającego tkwi w tym, że jakkolwiek sprawca ten nie steruje zachowaniem bezpośredniego wykonawcy czynu zabronionego w trakcie jego realizacji, to w stanowczej formie poleca mu (nakazuje, obciąża go obowiązkiem, zleca) jego zrealizowanie, przy czym wykonawca tego czynu pozostaje od polecającego w stosunku zależności, wynikającej z konkretnego, choćby niemającego formalnego charakteru, układu sytuacyjnego, który wywołuje między tymi osobami relacje o tej właśnie postaci”; wyrok SN z dnia 25 czerwca 2008 r., IV KK 39/08, OSNKW 2008, nr 9, poz. 73; por. M. Czyżak, *Sprawstwo polecające w zorganizowanej strukturze przestępczej*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 6, s. 31 i 41.

¹³ P. Kardas, *O potrzebie nowelizacji przepisów zawartych w rozdziałach I–III Kodeksu karnego z 1997 r. Analiza założeń wstępnych potrzeb nowelizacji Kodeksu karnego*, materiały z konferencji Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 29 czerwca 2011 r., strona internetowa www.bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/konferencje/rok-2011/download,1336,3.html (dostęp: 9.05.2013), s. 35.

¹⁴ Por. J. Giezek, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2007, s. 164.

¹⁵ *Ibidem*.

wicie niezależne od umyślności lub nieumyślności zachowania bezpośredniego wykonawcy”¹⁶.

Podobnie A. Sakowicz podnosi, że „w przypadku umyślnego oraz nieumyślnego sprawstwa kierowniczego nie ma znaczenia, czy bezpośredni wykonawca realizuje znamiona czynu zabronionego umyślnie bądź nieumyślnie”¹⁷.

Także M. Kulik wskazuje na to pośrednio, wychodząc z założenia, że „możliwy jest też układ tego rodzaju, że sprawca kierowniczy odpowiada za przestępstwo umyślne, a bezpośredni za nieumyślne”¹⁸.

Toteż należy uznać za słuszny pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny, że „dla przyjęcia umyślności sprawcy kierowniczego nie mają znaczenia ustalenia w zakresie strony podmiotowej przestępstwa popełnionego przez bezpośredniego sprawcę”.

Reasumując, autor aprobuje — *in extenso* — poddane analizie stanowisko Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Podziela poglądy wyrażone w tezie orzeczenia, że: a) przepis art. 158 § 2 k.k., typizujący umyślne przestępstwo bójki lub pobicia z nieumyślnym następstwem w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, nie może pozostawać w zbiegu (realnym, rzeczywistym) z przepisem art. 156 § 1 k.k., typizującym umyślne przestępstwo spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, z uwagi na stronę podmiotową przestępstw penalizowanych tymi przepisami — która w obydwu tych przypadkach jest jednorodna (charakteryzuje się umyślnością); b) dla przyjęcia umyślności sprawcy kierowniczego nie mają znaczenia ustalenia w zakresie strony podmiotowej przestępstwa popełnionego przez bezpośredniego sprawcę — są one bowiem względem siebie autonomiczne.

GLOSS TO THE JUDGEMENT OF THE COURT OF APPEAL IN WARSAW FROM 9 NOVEMBER 2012, SIGN. II AKA 283/12

Summary

The author agrees with the analysed point of view of the Court of Appeal in Warsaw. He shares the views — expressed in the thesis of this judgement — that: a) the provision of Art. 158 § 2 C.C., which specifies the intentional crime of brawl or beating with unintentional consequence in the form of grievous bodily harm, cannot be in coincidence (real, relevant) with the provision of Art. 156 § 1 C.C., which specifies the intentional crime of causing grievous bodily harm — because of the homogeneous, intentional subjective side of both these provisions; b) for the identification and assumption of criminal intention of a direct perpetrator irrelevant are the assessments in the scope of subjective side of an offence committed by a direct perpetrator — because both subjective sides are independent of each other.

¹⁶ P. Kardas, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, red. A. Zoll, Warszawa 2012, s. 331; ta zasada, jak słusznie wskazuje tenże autor, odnosi się także do przestępstw skarbowych; zob. P. Kardas, [w:] P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 203.

¹⁷ A. Sakowicz, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–31*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2011, s. 710.

¹⁸ M. Kulik, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011, s. 328.